

ОСОБЛИВОСТІ ЕПІЗООТОЛОГІЇ СКАЗУ ТВАРИН В ПІВДЕННИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ

В.Я. Атамась, докт. вет. наук, професор

Л.В. Пероцька, асистент

С.І. Масленікова, канд. вет. наук, доцент

Одеський державний аграрний університет

За останні роки значно погіршилась епізоотична ситуація щодо сказу тварин в південному регіоні України. Лисиця – основне джерело збудника сказу в південних областях. Підвищується роль вовка, як джерела збудника в епізоотичному процесі сказу за останні роки. Зростає кількість різних видів тварин, втягнених в ланцюг циркуляції вірусу сказу.

Сказ – надзвичайно небезпечна інфекційна хвороба тварин і людей, яка спричинюється вірусом і характеризується ураженням центральної нервової системи та закінчується летально.

Згідно даних [1] Україна є зоною стійкого неблагополуччя. Бусол В.О. та ін. [2] повідомляють, що за останні роки в Україні ситуація щодо сказу тварин значно погіршилась. У 2001 р. кількість неблагополучних пунктів збільшилась в 6,5 раз у порівнянні з 1994 р. Останнім часом в Україні випадки захворювання людей на сказ реєструються майже щороку [1, 3].

У південному регіоні України (Одеській, Миколаївській та Херсонській областях) також спостерігається тенденція до поширення сказу, незважаючи на проведення протиепізоотичних заходів, направлених на покращення ситуації. Щорічно реєструється значна кількість захворювань на сказ серед диких, сільськогосподарських та свійських тварин, що є реальною загрозою для виникнення захворювання серед людей. На території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей в підтримці епізоотії сказу природного типу приймають активну участь лисиці, а також вовки, єнотовидні собаки, куниці, тхори, здичавілі коти й собаки. За останні роки чисельність популяції диких хижаків значно зростає.

Сьогодні особливу небезпеку представляє щільність популяції лисиці – основного джерела збудника сказу, яка перевищує норму в 2-3 рази, а в деяких районах і більше [4]. Важливе значення має також процес синантропізації лисиці, наближення місць її мешкання до населених пунктів, контакт з безпритульними собаками. Останнім часом до ланцюга циркуляції вірусу сказу втягуються нові види тварин, а саме: кажани, миші, хом'яки, дикі коти, захворювання яких в минулі роки не реєструвалось [5].

Аналізуючи структуру захворюваності тварин на сказ в південному регіоні України та враховуючи кількість випадків захворювання свійських м'ясоїдних та синантропних тварин можна вважати, що існують певні передумови виникнення перехідних або змішаних вогнищ – природно-антропургічних. Основними причинами цього є: синантропізація диких тварин та здичавіння домашніх – котів та собак, залишених власниками.

Метою нашої роботи було вивчення особливостей перебігу епізоотичного процесу сказу тварин в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях.

Матеріали та методи. Матеріалами досліджень були: акти епізоотологічних обстежень неблагополучних щодо сказу пунктів; річні звіти районних державних управлінь ветеринарної медицини; статистичні дані Управління ветеринарної медицини в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях; річні звіти обласних державних лабораторій ветеринарної медицини. При виконанні роботи користувались комплексним епізоотологічним методом досліджень.

Результати досліджень. За результатами наших досліджень встановлено, що рельєф та кліматичні особливості південного регіону України характеризуються достатньою різноманітністю. Території Одеської, Миколаївської та Херсонської областей є придатними для проживання багатьох видів тварин і птиці, в тому числі диких м'ясоїдних тварин, в першу чергу лисиці, що є передумовою для виникнення сказу тварин в даному регіоні.

За період з 1970 до 2007 рр. в **Одеській області** сказ тварин реєструвався в усіх адміністративних районах. Загальна кількість неблагополучних пунктів щодо сказу склала 1254, в них захворіло 1473 тварин різних видів. Найбільш неблагополучними районами за досліджуваний період є: Любашівський, Котовський, Б.- Дністровський та В. Михайлівський.

За результатами вивчення динаміки неблагополучних щодо сказу пунктів встановлено, що максимальна кількість неблагополучних пунктів була зареєстрована у 2003 р. і склала 151 неблагополучний пункт, в них захворіло 178 тварин. З 1970 до 2005 рр. найвищі показники коефіцієнту вогнищевості встановлено у 1979, 1989, 2002, 2003 та 2005 рр., що свідчить про активізацію епізоотичного процесу.

Проведеними дослідженнями встановлено, що в Одеській області за період з 1970 до 2005 рр. сказ реєстрували у 20 видів тварин. Всього захворіло 1350 тварин. В структурі захворюваності лисиці займають 40,89%, коти – 22,15%, собаки – 13,93% та велика рогата худоба – 13,63%, інші види тварин (куниці, ДРХ, коні, вовки, єнотовидні собаки, борсуки, свині, щурі, тхори, дикі кабани, дикі кози, хом'яки, миші, нутрії, дикі коти, кажани) – 9,4%.

За останні роки в Одеській області значно зросла кількість захворювань на сказ вовків, що свідчить про активізацію ролі даного виду м'ясоїдних в епізоотичному процесі. У 2004 р. вперше з 1970 року було лабораторно підтверджено випадок сказу кажана. Враховуючи те, що в Україні реєструвались випадки гідрофобії у людей після нападу кажанів, даний вид потребує особливої уваги з точки зору визначення первинних хазяїв вірусу сказу у природі.

За результатами вивчення річної динаміки захворюваності тварин на сказ в Одеській області (1995-2005 рр.) встановлено, що захворювання реєструвалось щомісячно, але впродовж року виділились два піки підйому, які припали на січень-лютий-березень та листопад-грудень.

Враховуючи результати виробничих випробувань вакцини «Рабіліс» із атенуйованого штаму «Внуково–32М» в Одеській області (2001–2005 рр.), виготовленої ТОВ «Відродження» (м. Одеса), нами встановлено, що загальна кількість неблагополучних щодо сказу пунктів в області у 2005 р. знизилась в 3 рази у порівнянні з 2003 р., а в 6-ти північних районах, де дана вакцина застосовувалась протягом 4-х років (Кодимський, Балтський, Савранський, Котовський, Любашівський та Ананьївський) – у 5,2 рази.

За період з 1987 до 2007 рр. в **Миколаївській області** сказ реєструвався в усіх адміністративних районах. Всього зареєстровано 406 неблагополучних пункти, в яких захворіло 469 тварини. Найбільш неблагополучними за досліджуваний період є: Доманівський, Новобузький, Новоодеський та Баштанський райони.

За результатами вивчення динаміки неблагополучних щодо сказу пунктів в Миколаївській області (1987–2007 рр.) встановлено, що максимальна кількість неблагополучних пунктів була зареєстрована у 2006 р. і склала 89 неблагополучних пунктів. За результатами досліджень встановлено, що з 1987 до 2005 рр. всього захворіло 323 тварини різних видів, серед яких коти займають 36,22%, лисиці – 31,58%, велика рогата худоба – 15,48%, собаки – 12,07%. Інші види тварин (куниці, ДРХ, вовки, тхори, коні, борсуки, єнотовидні собаки) – 4,6%. Всього 11 видів.

За період з 1987 до 2007 рр. випадки захворювання вовків на сказ були зареєстровані у 2003 р. [1], у 2005 р. [1] та у 2007 [1]. Втягуванню даного виду в епізоотичний ланцюг циркуляції вірусу сказу сприяло збільшення популяції хижака. З 1999 до 2005 рр. кількість вовків на території області (за даними ДЛГО «Миколаївліс») зросла майже вдвічі. За результатами вивчення річної динаміки захворюваності тварин на сказ в Миколаївській області (1995 – 2005 рр.), встановлено, що захворювання реєструвалось щомісячно, але впродовж року виділились два піки підвищення захворюваності, які припали на березень-квітень та жовтень-листопад-грудень.

За період з 1968 до 2007 рр. в **Херсонській області** сказ тварин реєструвався в усіх адміністративних районах. Всього за даний період виявлено 1180 неблагополучних пунктів, в яких захворіла 1601 тварина. За період з 1968 до 2007 рр. максимальна кількість неблагополучних пунктів була зареєстрована у 2007 р. і склала 96 неблагополучних пунктів. За 1991–2007 рр. найбільш неблагополучними щодо сказу є: Каховський, Новотроїцький, Іванівський та Чаплинський райони.

За період з 1995 до 2005 рр. сказ реєстрували у 10 видів тварин. В структурі захворюваності тварин на сказ лисиці займають 36,03%, велика рогата худоба – 22,93%, коти – 21,03%, собаки – 13,62%, а інші види (ДРХ, куниці, єнотовидні собаки, коні, тхори, вовки) – 6,4%. Значний відсоток зареєстрованих випадків сказу у великої рогатої худоби свідчить про ослаблення контролю за правилами утримання сільськогосподарських тварин. За останні роки в Херсонській області значно збільшилась кількість захворілих на сказ єнотовидних собак та вовків.

За результатами дослідження річної динаміки тварин на сказ в Херсонській області за 1995 – 2005 рр. встановлено, що захворювання реєстрували щомісячно з двома піками підвищення захворюваності впродовж року, які припали на січень та серпень-вересень-жовтень-листопад.

Аналіз результатів досліджень показав, що в південному регіоні України у структурі захворюваності тварин на сказ максимально представлені: лисиці, коти, велика рогата худоба, собаки. В Одеській та Херсонській областях зареєстрована найбільша кількість хворих лисиць, а в Миколаївській – котів.

Вивчаючи джерела збудника сказу в південному регіоні України нами встановлено, що основним джерелом є лисиця. За даними Одеського, Миколаївського та Херсонського обласних управлінь лісових господарств лисиця перевищує в деяких районах допустиму щільність на 1000 га угідь у 4–6 разів. Збільшенню чисельності лисиці в регіоні сприяли фактори природного середовища, ландшафтні і кліматичні умови та урбанізація. Але значна роль в розповсюдженні збудника сказу належить також собакам і котам. На території регіону участь в епізоотичному процесі сказу приймають й дикі м'ясоїдні: вовки, єнотовидні собаки, куниці, тхори.

Враховуючи результати вивчення ролі лисиці в епізоотичному процесі сказу тварин в південному регіоні України нами встановлено, що кількість захворілих на сказ лисиць є максимальною серед кількості захворілих на сказ тварин різних видів. На провідну роль лисиці в епізоотичному процесі сказу вказує пряма кореляційна залежність між захворюванням лисиць та захворюванням тварин інших видів. Коефіцієнти кореляції при цьому склали 0,98 (Одеська область), 0,97 (Миколаївська область) та 0,96 (Херсонська область).

Висновки

1. За досліджуваний період сказ тварин набув найбільшого поширення в Одеській області у 2003 р., в Миколаївській області у 2006 р., в Херсонській області у 2007 р.

2. Найбільш неблагополучними районами щодо сказу тварин в Одеській області є: Любашівський, Котовський, Б.- Дністровський та В. Михайлівський; в Миколаївській області – Доманівський, Новобузький, Новоодеський та Баштанський райони; в Херсонській області – Каховський, Новотроїцький, Іванівський та Чаплинський райони.

3. Основне джерело збудника сказу в південних областях є лисиця. Активізується роль вовків та єнотовидних собак в епізоотичному процесі сказу.

4. У структурі захворюваності тварин на сказ в південному регіоні України максимально представлені: лисиці, коти, велика рогата худоба, собаки.

5. Сезонність сказу тварин в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях пов'язана з біологічними циклами активності основного джерела збудника сказу – лисиці.

6. Виробничі випробування вакцини „Рабіліс” для пероральної імунізації диких м'ясоїдних в Одеській області призвели до покращення епізоотичної ситуації щодо сказу.

Література

1. Павленко Н., Троценко З. Некоторые аспекты эпизоотологии бешенства в Украине // Ветеринарная медицина Украины. – 2000. – № 2. – С. 18 – 19.

2. Бусол В., Горжеев В., Постой В., Козаченко О. Епизоотологічний моніторинг // Ветеринарна медицина України. – 2002. – №4. – С. 10-11.

3. Падалка О.В. Динаміка епізоотичного процесу та напруженість епізоотичної ситуації щодо сказу в різних регіонах України // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2003. – С. 46-53.

4. Л. Гришок, В. Недосеков, О. Падалка, І. Полупан. Стан профілактики та контролю сказу в Україні й завдання на перспективу // Ветеринарна медицина України. – 2005. – №11. – С. 7-10.

5. Л. Пероцька. Особливості перебігу епізоотичного процесу сказу тварин в південному регіоні України // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2006. – С. 7-13.

6. Бакулов И.А., Юрков Г.Г., Песковацков А.П. Рекомендации по методике эпизоотологического исследования. – Покров, 1975. – 75 с.

7. Нуйкин Я.В. Материалы и методы эпизоотологической нозогеографии. –М., 1977. – 27 с.

8. Джупина С.И. Методы эпизоотологического исследования и теория эпизоотического процесса. – Новосибирск, 1999. – 98 с.

**Особенности эпизоотологии бешенства животных
в южных областях Украины.**

В.А. Атамась, Л.В. Пероцкая, С.И. Масленикова

В последние годы значительно ухудшилась эпизоотическая ситуация по бешенству животных в южном регионе Украины. Лисица – основной источник возбудителя бешенства в южных областях. Возрастает роль волка, как источника возбудителя в эпизоотическом процессе бешенства в последние годы. Растет количество различных видов животных, втянутых в цепь циркуляции вируса бешенства.

**The peculiarities epizootology of animals rabies
in the Southern Oblasts of Ukraine.**

V.A. Atamas, L.V. Perotskaya, S.I. Maslenikova

The epizootic situation as concerned rabies of animals in the southern region of Ukraine has become worse recently. The fox is the main source of rabies agent in the southern region of Ukraine. The role of the wolf is becoming relevant as the source of the infectious agent in the epizootic process. For the last few years, the number of different species of animals involved in the chain of rabies virus circulation has been increased.